

VELKOSTATEK DOLNÍ POČERNICE 1706–1923 (1936)

Inventář

I. Vývoj původce fondu

Kdy a jak se velkostatek Dolní Počernice konstituoval, nelze na základě dochovaných pramenů a stávající literatury zjistit. Zdá se však, že tento deskový statek, nehledě na krátká období, kdy se přechodně stal součástí většího panství, tvořila jediná poddanská ves. Dějiny dolnopočernického velkostatku tak v podstatě splývají s dějinami obce. Ves je poprvé zmiňována v letech 1322–1323, kdy se název obce objevuje v přídomku jejího tehdejšího majitele Zdislava z Počernic a na Průhonicích řečeného Kobliha. Jak ovšem dokládá kostel Nanebevzetí Panny Marie, který byl vystavěn neznámým majitelem osady okolo roku 1200, mělo zdejší osídlení mnohem delší tradici. V průběhu 14. století dvorec a ves přecházejí do držení bohatých pražských měšťanů.¹ Od třicátých do sedmdesátých let 14. století jsou jako majitelé uváděni Pušové, jejichž dílem je také přestavba původního velmožského dvorce na vrcholně středověkou věžovitou tvrz. V poslední třetině 14. století držel ves staroměstský konšel a peněžník Janek z Cách. Po jeho smrti byly statky roku 1401 prodány Janovi z Klučova a o několik let později je jako majitel vsi uváděn pražský rychtář Jiří Síně. Během husitských válek byly Dolní Počernice podobně jako další statky v okolí Prahy zkonfiskovány Pražany, kteří je svěřili do správy svého straníka Lukáše Marka. Ve druhé čtvrtině 15. století je jako majitel vsi uváděn Prokop z Olšan a jeho potomci. Někdy v této době také dochází k dostavbě kostela a k rozšíření zdejší tvrze do podoby patrového paláce na pravidelném obdélném půdorysu.

V době vlády Ferdinanda I. patřila tvrz s poplužním dvorem a vsí Janu Širokému z Mirovic a jeho manželce Johance z Přítočna, po jejichž smrti roku 1562 připadly Dolní Počernice jako odúmrť českému králi. Ten pak statek postoupil svému věřiteli, bohatému novoměstskému měšťanovi Matěji Hůlkovi, kterého ještě téhož roku povýšil do šlechtického stavu s přídomkem „z Počernic“. Za Hůlků z Počernic byla tvrz rozšířena o severní křídlo a přestavěna na renesanční zámek, u křižovatky státní silnice byla zřízena svobodná krčma Barborka a zřejmě byl také založen dosud existující Velký počernický rybník. Zmíněná stavební činnost patrně vedla k zadlužení statku, který Hůlkové roku 1595

¹ *Zprávy o statcích a přech venkovských z Archivu města Prahy*, (ed.) JOSEF TEIGE, in: *Archiv český XXVI.*, Praha 1909, s. 8b, 321a, 580a; *Archiv český XXVIII.*, Praha 1912, s. 125a–127a, 724a–725a.

prodali Marii Čejkové z Řezna a na Chvalech. Od roku 1611 se ves nacházela v držení vladyckého rodu Kaplírů, od nichž ji roku 1618 koupila Markéta Salomena Slavatová ze Smiřic. Po bitvě na Bílé hoře byl statek konfiskován a přešel do vlastnictví císařského úředníka Jana Daniela Kapra z Kaprštejna. Po jeho tragickém úmrtí (1625) byl zadlužený dolnopočernický statek prodán důstojníkovi císařské armády Jindřichu Paradiesovi z Eshaide pánovi v Kamenici nad Lipou a v Černovicích.

O sedmnáct let později kupují „spálený a pustý“ statek hrabata Colloredové (1644–1706), která nechala zanedbaný zámek barokně přestavět,² zřídila zámecký park, bažantnici a okrasnou zahradu francouzského typu. Od nich zakoupil panství Jan František Čabelický ze Soutic (1706)³ a po jeho smrti majetek přešel na svobodného pána Václava Klementa von Saltza⁴ (1720), který roku 1751 zahájil výstavbu nového panského pivovaru.⁵ V letech 1755 až 1765 se statek nacházel v držení svobodného pána Wolfganga Christopha von Bernklau von Schönreith a jeho manželky Johany. Za dalšího majitele, pana Antona Stöckholzera, byla dokončena nová vídeňská císařská silnice (1765), která měla značný význam pro další rozvoj obce. Po velkém požáru v roce 1776 dali tehdejší majitelé panství hrabata Sweerts-Šporkové vystavět rozlehlý panský dvůr, novou vinopalnu a rozšířit ovocnou a okrasnou zahradu u zámku. V roce 1786 bylo ukončeno pohřbívání u kostela a zřízen nový obecní hřbitov poblíž Rokytky.

V první polovině 19. století se držitelé deskového statku Dolní Počernice postupně stávají rytíř Johan z Ehrenfeldu (1803), hrabě Mária Václav Dohalský z Dohalic (1809) a svobodní pánové Enisové z Atteru⁶ (1825). V roce 1845 protřala obec státní pražsko-olomoucká dráha. Roku 1855 přechází panství do vlastnictví uherského rodu Dercsényiů.⁷ Noví majitelé, baron Jan Ludvík a Elisabeth Dercsényi, nechali vystavět nový zámek v klasicistním stylu (1857) podle plánů pražského architekta V. Bělského. Zároveň byl zbořen starý mlýn na zámeckém nádvoří (1858) a při rybníční hrázi vystavěn nový ve stylu anglické novogotiky (1862). Později došlo k přestavbě a rozšíření pivovaru a novorománské úpravě fasády farního kostela (1887). Koncem 19. století pak v obci vznikla nová fara, obecná škola (1894) a okresní chorobinec (1898–1899), od roku 1953 dětská psychiatrická léčebna. Posledním majitelem panství a zároveň starostou obce byl

² Viz také Archiv hlavního města Prahy (AMP), Sběrka papírových listin (Sb. PL), sign. PPL V – 1456/1 z roku 1728.

³ AMP, Velkostatek (VS) Dolní Počernice, inv. č. 2, [fol. 1r].

⁴ AMP, Sb. PL, sign. PPL IV – 3978b, 6. listopadu. 1742.

⁵ Tamtéž, sign. PPL IV – 3978b z roku 1742.

⁶ Tamtéž, sign. PPL IV – 17777c, 12. srpna 1835.

⁷ AMP, VS Dolní Počernice, inv. č. 88, kart. 2.

baron Vojtěch Dercsényi ml., který v roce 1923 prodal⁸ zadlužený statek za 5 100 000 Kč pražské obci s podmínkou, že jeho rodina bude moci po dobu pěti let bezplatně užívat zámek k bydlení.⁹

II. Vývoj a dějiny fondu

Vzhledem k velmi torzovitému stavu dochování písemností velkostatku Dolní Počernice jsou naše současné znalosti o vývoji a dějinách fondu naprosto nedostatečné. Z materiálu, který dnes tvoří náplň archivního souboru, nelze zjistit prakticky žádné informace o tom, jakou podobu měla registratura velkostatku v době před jeho prodejem pražské obci. Z dochované korespondence mezi Vojtěchem Dercsényim a městským archivem ovšem vyplývá, že se již delší dobu nacházela ve značně neutěšeném stavu.

Na žádost pražského magistrátu o předání listin a dalších dokladů týkajících se velkostatku do městského archivu jeho poslední majitel odpověděl, že mu nebyl při jeho koupi žádný archiv ani nic podobného odevzdán. Na opětovnou výzvu městského archiváře Václava Vojtíška, aby mu byla předána „hospodářská registratura panství a ty starší archiválie, které zakládají první stav panství i jeho jednotlivých částí“, pak opáčil, že: „Staré spisy o Dolno Poč. velkostatku se nalézají v museu na Václ. nám.“¹⁰ Zdá se tedy, že v době koupě velkostatku pražskou obcí nebyly do archivu předány žádné písemnosti. Některé materiály hospodářské povahy ovšem zřejmě přešly do držení pražského magistrátu při pozdějších stavebních úpravách obecních objektů, jak dokládají různé plány z počátku 20. století uložené v registratuře hospodářského odboru pražského magistrátu.¹¹

Archiválie, které dnes tvoří fond Velkostatek Dolní Počernice, byly do Archivu hlavního města Prahy předány roku 1958 z Krajského archivu v Třeboni.¹² Z těchto materiálů, vyčleněných při pořádání fondu Velkostatek Koloděje nad Lužnicí, byl vytvořen dnešní fond Velkostatek Dolní Počernice, z něhož byly roku 2008 delimitovány dokumenty týkající se dědických záležitostí a osobní účty majitele velkostatku do fondu

⁸ AMP, Sb. PL, sign. PPL II – 6295, 31. července 1923.

⁹ Viz tržová smlouva z 11. dubna 1923 a její dodatek z 9. června 1923 (AMP, Magistrát hlavního města Prahy I. [MHMP I.], Referát I. A, sign. B 41/29, kart. 202).

¹⁰ AMP, VS Dolní Počernice, inv. č. 15, kart. 1, Archiv hlavního města Prahy, koncept odpovědi na dopise z 24. února 1928.

¹¹ AMP, MHMP I., Odbor hospodářský IV, oddělení OH IV/4, manipulace 1927–1930, kart. Dolní Počernice (neuspořádáno); tamtéž, manipulace 1930–1941, karton Dolní Počernice (neuspořádáno).

¹² Viz předávací protokol z 8. července 1958 uložený ve spisovně Archivu hl. m. Prahy pod č.j. 2127/1958.

Rodinný archiv Dercsényi, Koloděje nad Lužnicí ve Státním oblastním archivu v Třeboni.¹³

Kdy a jak se do držení Archivu hlavního města Prahy dostaly knihy uložené ve Sbírce rukopisů, není jasné.

III. a IV. Archivní charakteristika a obsah fondu

Materiál tvořící archivní fond Velkostatek Dolní Počernice je dochován ve velmi omezeném množství. Jedná se pouhý zlomek písemností vztahujících se ke správě panství. Fond obsahuje materiál z let 1706–1936, jeho celkový rozsah činí 0,43 bm. Až na dvě výjimky (zádušní účty kostela Panny Marie z let 1706–1727, katastrální mapa obce z roku 1844) ovšem naprostá většina dochovaných písemností pochází z období, kdy statek držel rod Dercsényiů. Konkrétně se jedná o spisy a plánovou dokumentaci ke stavbě obecní silnice (1884–1891) a obecné školy (1893–1894), kopiář odeslané korespondence (1871–1875), korespondenci posledního majitele velkostatku z let 1913–1936, soubor účetních knih a dokladů z let 1858–1923, dva plány obce Dolní Počernice (1883, 19./20. století) a plán stavby okresního chorobince (1898).

Vzhledem k torzovitému stavu dochování se nepodařilo identifikovat žádné stopy předchozího uspořádání. Při inventarizaci fondu bylo zvoleno následující pořádací schéma:

Úřední knihy (kopiář odeslané korespondence, účetní knihy)

Stavební spisy (včetně plánové dokumentace)

Korespondence (korporátní, osobní)

Účetní materiál (účetní doklady)

Mapy a plány

Mimo výše uvedené písemnosti se dochovalo také několik úředních knih vzniklých z činnosti bývalé vrchnostenské správy statku. Ty dnes ovšem netvoří součást fondu Velkostatek Dolní Počernice, nýbrž jsou uloženy pod zvláštními signaturami ve Sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy:

sign. 5133, 5135–5137, pozemkové knihy 1738–1877

sign. 5139, kniha svatebních smluv 1817–1843

¹³ Viz předávací protokol z 25. dubna 2008 uložený ve spisovně Archivu hl. m. Prahy pod č.j. AHMP 1011/08.

sign. 5134 a 5140, knihy obligací 1745–1816

sign. 5138, kniha kvitancí 1816–1832

sign. 5141–5146, knihy listin a dlužních upsání 1816–1852

sign. 8110, zádušní účty kostela Nanebevzetí Panny Marie v Dolních Počernicích 1727–1757

Možnosti využití fondu Velkostatek Dolní Počernice jsou velmi omezené. Torzovitě dochované písemnosti bohužel neumožňují studium dějin velkostatku a fungování jeho správy v takovém rozsahu, jaký by byl třeba pro jejich detailní poznání. Ve specifických případech (stavba obecní silnice a obecné školy) by snad bylo možné fond využít ke komparaci s materiály vzniklými z činnosti nadřízených úřadů.

V. Protokolární záznam o zpracování fondu

Fond Velkostatek Dolní Počernice zpracovala a zinventarizovala v letech 2017 a 2019 Martina Maříková. Inventář byl vytvořen v programu firmy Bach. Během pořádání nebyly skartovány žádné materiály.

Fond obsahuje 101 inventární jednotku a 13 evidenčních jednotek (11 knih, 2 kartony) a 101 databázovou jednotku v časovém rozsahu let 1706–1936 s metráží 0,43 bm. Je uložen v depozitáři Archivu hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4.

Seznam použitých pramenů a literatury:

a/prameny

AMP, Sběrka rukopisů, sign. 5133, 5135–5137, pozemkové knihy 1738–1877; sign. 5139 kniha svatebních smluv 1817–1843; sign. 5134 a 5140, knihy obligací 1745–1816; sign. 5138, kniha kvitancí 1816–1832; sign. 5141–5146, knihy listin a dlužních upsání 1816–1852; sign. 8110, zádušní účty kostela Nanebevzetí Panny Marie v Dolních Počernicích 1727–1757.

AMP, Sběrka map a plánů, sign. MAP P XVI 1/155, MAP P XVI 3/6912, MAP P XVI 3/6913, MAP P XVI 3/6914.

AMP, Sběrka papírových listin, sign. PPL II – 5778, PPL II – 4926, 4926/1, PPL II – 4643/4, PPL II – 5777, PPL II – 5324, PPL II – 6138, PPL IV – 3978b, PPL IV – 17777c, PPL V – 1456/1.

AMP, MHMP I., Referát I. A. – hospodářský, sign. B 41/29, kart. 202 (aj.).

Státní oblastní archiv v Třeboni, Rodinný archiv Dercsényiů, Koloděje nad Lužnicí 1830–1938.

Státní okresní archiv Praha-východ, Farní úřad Dolní Počernice.

b/literatura

BOČEK, PAVEL A KOL., *Dolní Počernice*, Dolní Počernice 2007.

ČAREK, JIŘÍ, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956.

HLAVSA, VÁCLAV ET AL., *Archiv hlavního města Prahy. Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1955.

KAŠIČKA, FRANTIŠEK, *Dolní Počernice: z dějin naší obce*, Praha 2013.

KAŠIČKA, FRANTIŠEK – NECHVÁTAL, BOŘIVOJ, *Stavební vývoj zámku a farního kostela v Dolních Počernicích*, Památková péče 35, 1975, s. 173n.

KAŠIČKA, FRANTIŠEK – NOVOSADOVÁ, OLGA, *Stavebně-historický průzkum. Dolní Počernice I. Zámek, II. Nový zámek, III. Hospodářské křídlo, mlýn a pivovar*, Dolní Počernice 1990–1993.

ŠMÍD, JAROSLAV, *Praha 14 v zrcadle času*, Praha 1998.

Zprávy o statcích a přech venkovských z Archivu města Prahy, (ed.) JOSEF TEIGE, in: *Archiv český XXVI., XXVIII.*, Praha 1909, 1912.

ZILYNSKÁ, BLANKA, *Příběh z Horních Počernic. Venkovský univerzitní statek a jeho osudy ve středověku*, in: *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, (edd.) EVA DOLEŽALOVÁ – ROBERT ŠIMŮNEK, Praha 2007.

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Číslo ulj
Velkostatek Dolní Počernice / Knihy			
1	Kniha odeslané korespondence majitele velkostatku (kopiář, říjen 1871–leden 1875).	1871–1875	kart. 1
2	Zádušní účty kostela Nanebevzetí Panny Marie v Dolních Počernicích.	1706–1727	
3	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1858	
4	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1860	
5	Účetní deník (torzo knihy v nevázané podobě).	1860	
6	Hlavní kniha (torzo knihy v nevázané podobě).	1864	
7	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1865	
8	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1883	
9	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1904–1905	
10	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1915	
11	Hlavní kniha velkostatku Dolní Počernice.	1920	

Velkostatek Dolní Počernice / Spisy **Stavební spisy**

12	Stavba obecní silnice Dolní Počernice - Chvaly (financování a 3 technické výkresy).	1884–1891	kart. 1
13	Stavba obecné školy v Dolních Počernicích (rozpočet a 21 plán).	1893–1894	kart. 1

Korespondence

Korporace

14	Adámek, Kamil JUDr.	1917–1930	kart. 1
15	Archiv hlavního města Prahy	1928	kart. 1
16	Bedřich Milde, umělé a stavební sklenářství, Praha III	1917	kart. 1
17	Berní úřad v Karlíně	1922	kart. 1
18	Berní úřad v Říčanech	1919–1922	kart. 1
19	Česká banka, Praha II	1919	kart. 1
20	Česká zemská jednota rybářská v Českých	1919	kart. 1

Budějovicích

21	Emanuel Klein, Králův Městec, továrna rákosových rohoží a slaměných příkrývek	1920	kart. 1
22	Emanuel Klikoš, Zbuzany, strojní kovářství a podkovářství	1936	kart. 1
23	F. Faulner a spol. v Praze	1920	kart. 1
24	Fleischmann, Maximilian JUDr.	1926	kart. 1
25	Fram, továrna na vozy akciové společnosti v Kolíně	1921	kart. 1
26	Hart, Josef Ing., lesní správce	1916–1922	kart. 1
27	Havlíček, Josef JUDr.	1922–1924	kart. 1
28	Hlaváček, J., vrchní účetní rada ministerstva zemědělství	1919	kart. 1
29	Honební výbor ve Chvalech	1918	kart. 1
30	Ing. Jaroslav Matička, závod pro stavbu vodovodů, Praha-Karlín	1917	kart. 1
31	Javůrek, Jan JUDr.	1920	kart. 1
32	Jiskra, Václav JUDr.	1917	kart. 1
33	J. Nekvasil, cihelny Kbely	1917	kart. 1
34	Josef Franc, Čelákovice, tovární výroba veškerého zboží z cementu	1917	kart. 1
35	Julie Polák, Horní Počernice	1917	kart. 1
36	Krouský, Otakar JUDr.	1921	kart. 1
37	Ladislav Voděra, mistr kominický, Zeleneč	1936	kart. 1
38	Lanna, A. (dodací list)	1917	kart. 1
39	Matěj Králík, občanský a uniformní krejčí	1920	kart. 1
40	Ministerstvo orby ve Vídni	1917	kart. 1
41	Náchod, Rudolf dr., advokát	1917	kart. 1
42	Novák et Jahn, akciová továrna na stroje, Praha VII	1920	kart. 1
43	Obecní úřad v Dolních Počernicích	1920	kart. 1
44	Obecní úřad v Klánovicích	1934–1935	kart. 1
45	Obecní úřad v Kolodějích	1918	kart. 1
46	Obchodní a průmyslová banka v Kolíně	1918	kart. 1
47	Obchodní soud v Praze	1923	kart. 1
48	Okresní finanční ředitelství v Praze	1917–1920	kart. 1
49	Okresní hejtmanství v Karlíně	1915	kart. 1
50	Okresní hejtmanství v Žižkově	1917	kart. 1

51	Okresní nemocenská pokladna v Karlíně	1924	kart. 1
52	Okresní soud v Brandýse nad Labem	1924–1936	kart. 1
53	Okresní soud v Karlíně	1913–1924	kart. 1
54	Okresní soud v Říčanech (výtah z pozemkové knihy)	1910	kart. 1
55	Okresní soud v Žižkově	1916	kart. 1
56	Okresní výbor Karlínský	1917–1921	kart. 1
57	Pluh, všeobecný oznamovatel pro zemědělství a zemědělský průmysl	1918/1923	kart. 1
58	Pojišťovací společnost Rakouský Fénix ve Vídni	1917–1918	kart. 1
59	Pokryvačství břidlicí Maxm. Růžička	1919	kart. 1
60	Richard Seger, Ústí n. Labem	1920	kart. 1
61	Sbor dobrovolných hasičů v Dolních Počernicích	1924	kart. 1
62	Singer, Richard JUDr.	1917	kart. 1
63	Slavia, vzájemně pojišťovací banka v Praze	1917–1919	kart. 1
64	Společnost na udržování vědeckých ústavů pivovarských v Praze	1918	kart. 1
65	Státní pozemkový úřad v Praze	1920–1922	kart. 1
66	Svaz československých velkostatkářů	1924	kart. 1
67	Teerag	1918	kart. 1
68	Úrazová pojišťovna dělnická pro Čechy v Praze	1921	kart. 1
69	Ústav pro rozdělování piva c. k. úřadu pro výživu lidu	1917–1918	kart. 1
70	Vojtěch Zikmund, minerální oleje s.r.o.	1917	kart. 1
71	Všeobecný pensijní ústav pro zřizence	1917–1918	kart. 1
72	Všeobecná záložna v Praze	1921–1922	kart. 1
73	Zachystal, Lubor JUDr.	1924–1935	kart. 1
74	Zemská banka	1926–1928	kart. 1
75	Zemský soud civilní v Praze	1923	kart. 1
	<u>Osobní</u>		
76	Adámek, Otakar	1920	kart. 1
77	Beneš, V.	1918	kart. 1
78	Bílek, Josef	1919	kart. 1
79	Eliáš, František	1918	kart. 1
80	Herodes, Karel, hostinský	1920	kart. 1

81	Hodná, Věnceslava	1919	kart. 1
82	Chloupek, Stanislav	1917	kart. 1
83	Kalaš, Adolf	1917	kart. 1
84	Mayer, Adolf	1918	kart. 1
85	Mikulec, Alois	1918–1919	kart. 1
86	Pospíšil, Joh.	1918	kart. 1
87	Tůma, Jan	1918	kart. 1

Účetní materiál

88	Vyúčtování ke kupní smlouvě statku Dolní Počernice	6.1855	kart. 2
89	Účetní deník (torzo)	1.1858	kart. 2
90	Účetní doklady	1.1858	kart. 2
91	Účetní doklady	1859	kart. 2
92	Účetní doklady	1860	kart. 2
93	Účetní doklady pro Běchovický dvůr	1860	kart. 2
94	Účetní doklady	1861	kart. 2
95	Výkazy příjmů a vydání za leden až prosinec 1877	1877–1878	kart. 2
96	Výpisy z účtu u Böhmische Union-Bank in Prag	1919	kart. 2
97	Účetní výkaz	1906/1923	kart. 2

Mapy a plány

98	Katastrální mapa obce Dolní Počernice	1844	kart. 2
99	Polohopisný plán obce Dolní Počernice (autor Tom. Bednář)	1883	kart. 2
100	Polohopisný plán stavby okresního chorobince v Dolních Počernicích (1:200, autor Josef Brzák)	4.1898	kart. 2
101	Plán obce Dolní Počernice	(19./20.)	kart. 2